Antonine Marquart Scholtz (Rijksuniversiteit Groningen)

DRIE POEZIEVERTALINGEN

Vijftien jaar geleden verscheen bij Manteau (Brussel & Den Haag) de *Bloemlezing uit de Deense literatuur*, onder redactie van F.J. Billeskov Jansen en Alex Bolckmans. Plannen voor die tweetalige bloemlezing, die in overeenkomstige vorm ook in andere taalgebieden was uitgebracht, hadden al geruime tijd bestaan; in de heel warme zomer van 1972 namen ze vaste vorm aan. Het was de zomer van het IASS-congres te Kiel, dat onder voorzitterschap en gastheerschap stond van de nadien, helaas zo kort na zijn afscheid, overleden Otto Oberholzer. Op dit Kieler congres waren we met een vrij grote groep Nederlandse en Belgische skandinavisten bijeen. In de pauzes tussen de verschillende voordrachten belegden we, gepresideerd door Bolckmans, haastige vergaderingen op een zo koel mogelijke plaats en verdeelden we de vertaalopdrachten.

De verschijning van de bloemlezing in 1973 betekende een alleszins verdiende voldoening voor Alex Bolckmans; ik ben nog altijd blij er met de vertaling van drie novellen en elf gedichten aan te hebben meegewerkt. Ik heb er mijn voorliefde voor het vertalen van lyriek in uitgeleefd, en me er als steeds over verbaasd hoe, in optimale condities en bij eerlijke weergave in zo goed mogelijk Nederlands, een vertaling van Kingo kan "lezen" en klinken als Kingo en een vertaling van Ewald als Ewald. Toen en ook later heb ik er vaak over gepeinsd, waarin die "optimale condities" eigenlijk bestaan. Voorlopig kom ik tot de wat Tegnériaans klinkende definitie: "helderheid en affiniteit". Om vertaalbaar te zijn moet een gedicht een zekere mate van klaarheid bezitten, waartegen ook de duisterder bestanddelen zich kunnen aftekenen; en als vertaler moet je een helder oog èn oor hebben voor de equivalenten in je moedertaal. En tevens moet je, en dat is misschien wel de belangrijkste voorwaarde, een zekere affiniteit hebben met de dichter van het origineel. Ontbreekt die, dan loop je tegen een muur; je moet gewoon geluk hebben in je liefde! Ik heb bij de Bloemlezing geluk gehad; en Alex Bolckmans, met zijn

heldere kijk op ieders mogelijkheden en capaciteiten, heeft me aan dat geluk geholpen.

Ik grijp dan ook graag een nieuwe gelukskans aan door hem bij zijn afscheid drie nieuwe vertalingen aan te bieden, ditmaal uit het Zweeds. De originele gedichten zijn uit verschillende perioden van de Zweedse literatuur afkomstig: uit de vroege negentiende eeuw, en uit de voor- en naoorlogse periode van onze eeuw. Het eerste is "Jätten Finn" van Esaias Tegnér, als proloog tot de onvoltooide cyclus *Helgonabacken* waarschijnlijk niet al te lang voor Tegnérs verhuizing van Lund naar Växjö, zo tussen 1818 en 1825, geschreven. De beide andere gedichten zijn "Ales stenar" uit de bundel *Tonen från havet* (1933) van Anders Österling, en "Häger på bryggan" uit *Terziner i okonstens tid* (1958) van Hjalmar Gullberg. Ze zijn me altijd op een bijzondere manier dierbaar geweest.

Ja, waarom juist die drie gedichten? Zelf nog eens over mijn al zo lang bestaande voorkeur nadenkend, realiseerde ik me dat ze ook eigenlijk wel het een en ander gemeen hebben. Allereerst al in geografische zin: de locatie van alle drie de gedichten is Skåne, het zuidelijke randje van Zweden waarvan noordelijker landgenoten wel eens met een licht vleugje van afgunst vaststellen dat het zo heerlijk dicht bij het mildere klimaat van Denemarken en bij het vrolijke Kopenhagen ligt, ja, dat het al bijna iets van "Kontinenten" heeft (zoals wij noordnederlanders wel eens met een zekere nostalgie naar Alex Bolckmans' bourgondische België kunnen kijken...)!

Maar niet alleen hun zuidzweedse geografie hebben de gedichten gemeen. Het trof me dat in alle drie het uitgangspunt een gezichtsindruk is: de groene aarde en de blauwe hemel die zich "een laatste keer" aan Laurentius voordoen; de stenen van de megalithische scheepsformatie en het wijde uitzicht dat men van die plek over land en zee heeft; en de vogel die, als "uit niets" gekomen, het landschap verandert. En alle drie die indrukken leiden, via een lichte vervreemding, tot een buitenzintuiglijke gewaarwording. Laurentius "ziet" niet alleen, maar onverwachts "hoort" hij ook iets; wat hij hoort wordt zijn redding, en we zien een stukje legende geboren worden. - Als beschouwer van "Ales stenar" worden we mee opgenomen in het spel van ruimte en tijd. En de aliënatie, waar we in de beide oudere gedichten aan raken, wordt voelbaar gemaakt in het gedicht over de reiger, die plotseling in het vertrouwde landschap staat als een afgezant van een andere werkelijkheid met een andere, "buitenmenselijke" orde.

Deze verzen behoren tot de waarlijk "grote" poëzie van Hjalmar Gullberg, tegelijkertijd beklemmend en bevrijdend - zoals het gedicht ook van beklemming en bevrijding spreekt. De hier verwoorde ervaring is in zekere zin ingrijpender dan in de beide oudere gedichten. Bij zowel Tegnér als Österling leidt de even optredende vervreemding tot een sterker gevoel van verworteldzijn in de realiteit. Tegnér zet speels de legende voor ons neer - of we daarin wensen te geloven, moeten we zelf maar uitmaken! Österling voert ons, na een aangrijpende korte ervaring uit het verleden en de geschiedenis, terug in het vertrouwde ruimte/tijdcontinuüm, waarin de dagen van ons "heden" zelf deel uitmaken van die geschiedenis. Maar Gullberg maakt het hele continuüm een ogenblik los van zijn fundamenten, die hier - het is wat het gedicht ons zegt - met de grenzen van het menselijk bewustzijn blijken samen te vallen. Daarbuiten, in een andere dimensie, heerst de "andere orde", die we hier alleen nog maar kunnen vermoeden, maar waarvan alleen dat vermoeden een gevoel van bevrijding opwekt.

En hierbij dan de gedichten, met hun vertalingen, zelf. Van vertaalproblemen wemelen ze natuurlijk alle drie. De titels en namen alleen al! "Helgonabacken" - zo laten, en de lezer met de vraag opschepen wat die naam in vredesnaam betekent, òf zo goed en zo kwaad mogelijk vertalen? Ik heb voor het laatste gekozen en hoop maar dat het inderdaad zo goed mogelijk is. - "Ales stenen" of "Ale's stenen"? Die apostrofe is geen Nederlandse praktijk, maar toch heb ik ook hier voor het tweede alternatief gekozen, omdat daarin tenminste duidelijk wordt dat we met de genitief van een naam, Ale, te maken hebben. - Maar dan "Reiger op de steiger"! Een heel nauwkeurige vertaling, die echter zo noodlottig een effect van "roaming in the gloaming" opriep, dat ze niet te handhaven viel. De titel is kort en goed "De reiger" geworden, en de steiger leverde een welkom rijmwoord in het gedicht zelf.

Aan de lezers verder de beoordeling van de vraag of de problemen inderdaad redelijk zijn opgelost. Het altijd geldende adagium blijft nu eenmaal "traduttore - traditore"! - En zoals "tijd en ruimte hun groeten wisselen", zend ik tenslotte een hartelijke groet aan Alex Bolckmans, aan wie het me een vreugde is deze vertalingen te mogen opdragen.

Esaias Tegnér (1782-1846)

JÄTTEN FINN

På Helgonabacken vid Lund, där nu
Mamsell och Fru
spatsera i doftande lunder,
där bodde det fordom en kämpe så gram,
av trollens stam,
han hade sin kula därunder.

Sankt Laurents var kommen från Saxland hit:
med kristligt nit
han lärde de himmelska tingen.
Var kulle bestrålad av himlens sol
var predikstol,
men kyrka, det hade han ingen.

Då talade jätten med hån: "Helt visst
är vite Krist
en gud som sitt tempel är värdig.
Jag bygger det, jag, om du säger mig blott
vad namn jag fått,
sen kyrkan är murad och färdig.

Men kan du ej säga mitt namn, välan,
du vise man,
giv akt på vad vite jag sätter:
då måste du ge mig åt mina små
de facklor två,
som vandra på himmelens slätter."-

"Du hedniske dåre, på himlens fält
där Gud dem ställt
sin gång gå solen och månen.
På goda och onda de skina må
ifrån det blå,
och lysa den vise och fånen."

"Klokt svarat," sad' jätten. "Väl mörkt också,
kan jag förstå,
dem utan, här bleve i Skåne.
Välan, jag begär blott vad själv du har,
ditt ögonpar,
och avstår från sol och från måne."-

"Blir kyrkan blott byggd," var dem frommes svar,
"mitt ögonpar
till lön jag dig gärna vill unna.
De himmelska syner ej slockna med det,
Guds majestät,
Guds lov kan den blinde förkunna."

FINN DE REUS

Op de Heiligenheuvel bij Lund, en wel
waar Madam en Mamsel
zich in 't geurige lommer vertreden,
daar woonde eenmaal een reus zo wreed
- niemand wist hoe hij heett' - ;
hij had er zijn hol diep beneden.

Laurentius kwam uit het Saksenland;
met vlijtige hand
verbreidde hij 't ware geloven.
De zon scheen over 't bekeringswerk;
hij had geen kerk,
maar zegen stroomde van boven.

De reus kwam bij hem en sprak met hoon:
"Die godenzoon
is toch wel een tempel waardig.
Ik bouw je er een, als jij me maar weet
te zeggen hoe 'k heet,
vóór de kerk is gemetseld en vaardig.

Maar kun je mijn naam niet noemen, ja dan,
jij wijze man,
hoor wat ik als boete stelde:
dan geef je voor mijn kleine dochter en zoon
die fakkels zo schoon
die schijnen in hemelse velden."

"Jij heidense zot, aan de hemel gaan
de zon en de maan
de banen door God hun gewezen.
Op wijze en dwaas, op bozewicht
zowel als de goede valt hun licht -
het staat in de bijbel te lezen."

"Precies!" zei de reus; "en donker zou,
dat beloof ik jou,
het anders ook worden in Zweden.
Nou goed, wat je zèlf hebt verlang ik maar:
je ogenpaar,
dan stel ik me daarmee tevreden."

"Dat gun ik je graag," sprak de heilige vroom,
"als de kerk er maar koom',
ook blind kan 'k de weg er heen vinden.
Wat schoon is op aarde bestaat toch altijd;
Gods majesteit,
Gods lof verkonden ook blinden."

Nu kretsen blev helgad och bönen sagd,
och grunden lagd,
till verket jätten vill hasta.
Först välver han kryptan, sin kulas bild,
från dagen skild,
med bågar som himlens så fasta.

Därefter till Romeleklint han drar,
ett berg han tar
och rycker från lossnande rötter.
Hem bär han det sedan med säkra fjät
och trampar det
i stycken med järnskodda fötter.

"Du stenblock, lägg dig, du järnkramp, håll,
växhög som troll,
du mur som trollet har grundat!
Mitt namn vet ej munken: min dotter späd
skall leka med
hans ögon, förrn månen sig rundat".

De väldiga murarna stiga med hast:
som jorden fast
står jättebyggd kyrka från grunden.
Och inom på mäktiga skulderblad
en pelarrad
uppstöder den högvälvda runden.

Ren högt på dess tinnar satt jätten glad
och log och kvad:
"I kyrkan nu fattas mig föga.
Jag murar och murar, förrn sol går ner
mig munken ger
mitt namn - eller också sitt öga."

På Helgonabacken met sorgset mod
St. Laurents stod
och såg åt middagens stjärna.
"Du skänkte mig ögon, du fader och vän,
tag dem igen,
du vet att jag offrar dem gärna.

Hur blå är din himmel, din jord hur grön,
din sol hur skön!
Dock, icke med dig må jag tvista.
O! låt mig få se dem (min syn blir ej lång)
ännu en gång,
den käraste gången, den sista!

Se, fader, till mig från din himmel ned,
den blinda led,
och styrk mig med Ordet och Anden.
Jag vill ej klaga på nattlig stig,
blott prisa dig
och längta till ljusare landen."

Snel werd nu het fundament gelegd,
een gebed gezegd,
de bouwplaats met wierook geheiligd.
De reus bouwt de crypte, het beeld van zijn hol,
van duisternis vol,
met pijlers als rotsen beveiligd.

Daarna trekt hij naar de heuvels heen,
en steen voor steen
weet hij uit de rotsen te wroeten;
dan, bij de plek van het bedehuis,
stampt hij ze aan gruis
met zijn ijzergeschoeide voeten.

"Lig daar, fundament, rijs op, jij boog,
rijs sterk en hoog,
gemetseld door reuzekrachten!
De monnik, aan 't eind van zijn latijn,
geeft zijn ogen aan mijn dochtertje klein
eer de nieuwe maan licht in de nachten."

De muren vliegen uit de grond:
gemetseld zo vast als het hemelrond
staat weldra een kerk te pronken.
Daar binnen verheft zich pilaar na pilaar
tot de ronding, waar
't gewelf op hun top ligt geklonken.

En de reus, op de nok van het kerkedak,
hij lachte en sprak:
"Haast klaar is de kerk; nog even!
Vóór de zon vanavond ondergaat
hoor ik of Laurens mijn naam wel raadt,
of dat hij zijn ogen moet geven."

Sint Laurens zag van de heuveltop
naar de hemel op,
en voelde de tranen branden.
"U schonk mij mijn ogen, lieve Heer,
neem ze dan weer,
als een offergeschenk uit mijn handen.

Hoe blauw is uw hemel, hoe groen is uw aard,
hoe straalt uw gouden zon verklaard -
ach, dat ik het al moet verliezen!
O, laat me nog schouwen een laatste keer
op de aarde neer;
'k heb zelf dit toch willen verkiezen.

Zie, vader, neer op uw arme kind,
en leid mijn weg wanneer ik, blind,
uw woord en geest zal behoeven.
Ik wil niet klagen, ik geef u lof;
in de hemelse hof
mag ik al uw heerlijkheid proeven."

Då hör han en sång, en sällsam en,
kom ej från gren,
kom icke ur skyn, men ur jorden.
Den brusar som stormen inunder ö,
som fjärran sjö,
men äntlig förnimmer han orden.

"Sov, liten Sölve, sov, sonen min,
din fader Finn
han sitter och murar därovan.
Sov, liten Gerda, skön dottren min,
din fader Finn
till kvällen kommer med gåvan."

Till kyrkan St. Laurents sig glad beger.
"Du Finn, kom ner,
Finn, Finn, kom ner ur det höga!
På tornet där fattas en endaste sten,
den lägges sen,
men Gud har bevarat mitt öga."

"Och heter jag Finn, av jätteätt,
ej läggs sa lätt
den stenen - den eden jag svär dig.
En evig ruin skall din kyrka stå
och utanpå
och innantill aldrig bli färdig.

Dock - heter jag Finn," fortfor han vred,
"jag bryter ned
den dumma, den holkade klyftan." -
Då springer han neder med raseri
och griper i
grundpelaren rotad i kryptan.

Han ryster och ryster. Då nickar till fall
den byggnad all,
när styrkan med ens honom felar.
Till sten blir Finn, får ej liv igen.
Så står han än
och famnar sin väldiga pelar.

Och allt sen den tiden, mång hundra år,
som templet står,
jämt något fattas uppå det.
Där bygges förgäves, år ut och år in,
och därtill Finn
är skuld - men ej Domkyrkorådet.

Dan hoort hij gezang, een wonderlijk lied;
van omhoog kwam het niet,
maar van diep, diep onder de aarde.
Het bruist als een storm, zo wild en vreemd,
tot hij er ook woorden in verneemt,
die hem het geheim openbaarden:

"Suja, Sölve, mijn zoontje, slaap in,
je vader Finn,
hij bouwt aan zijn kerk voor de mensen.
En Gerda, mijn dochtertje lief, slaap in,
je vader Finn
komt vanavond met al jullie wensen."

Sint Laurens holt juichend naar de kerk:
"Finn, hou op met je werk,
Finn, Finn, kom omlaag uit den hoge!
Eén steen ontbreekt nog in 't torengewelf:
die leg ik zelf;
God spaarde het licht van mijn ogen."

"Zo waar als ik Finn heet, van reuzengeslacht,
die ene steen wordt nooit aangebracht,
je kerk, daar kun je naar fluiten.
Voor eeuwig als bouwval staat ze daar,
ze komt niet klaar,
van binnen niet en niet van buiten.

En zo waar als ik Finn heet," brulde hij weer,
"ik haal ze neer,
die stomme, holle hoop stenen."
En razend stormt hij de crypte in,
en slaat met woeste, verbitterde zin
om de pijler zijn armen en benen.

Hij rukt en hij wrikt. Dan gebeurt het al,
de kerk neigt ten val -
maar plots zijn zijn krachten verdwenen.
En Finn, hij staat daar levenloos,
staat daar nog altoos,
als steen met de andere stenen.

't Is honderden jaren sinds die dag,
maar altijd mag
't nog zijn als de reus het beoogde;
er mankeert altijd wat, jaar uit en jaar in
aan de Dom van Lund: de schuld van Finn!
- en niet van de Domkerkvoogden.

Anders Österling (1884-1981)

ALES STENAR

Där kusten stupar mellan hav och himmel
har Ale rest ett jätteskepp av stenar,
skönt på sin plats, när axens ljusa vimmel
med blockens mörka stillhet sig förenar,
en saga lagd i lönn
vid brus av Östersjön,
som ensam vet, vad minnesmärket menar.

I sluten ordning dessa gråa hopar
stå vakt från hedenhös; och folket säger
att backen spökar - att den gnyr och ropar
i senhöstmörkret som ett krigiskt läger.
Ty mitt i bondens jord
har Ale gått ombord
på dödens skepp, det sista som han äger.

Storvulen handlingskraft behärskar kullen.
Järn mötte brons, när äventyret hände.
Sjökungens skepp, som sitter fast i mullen,
gör här sin långfärd intill tidens ände.
Det har blott sten till stäv
och moln till segelväv,
men är trots allt de fria skeppens frände.

En brigg på väg till Skagerak och Dover
i disigt fjärran glider tyst om knuten
av närmsta sten, och medan platsen sover
har seglaren tillryggalagt minuten.
I detta skådespel
vet ingen, vilken del
som just förflyter eller är förfluten.

Kring skepp och gravskepp glittrar böljeskummet
mångtusenårigt och mångtusenmila,
och tiden byter hälsningar med rummet
i seglens rörelse och blockens vila,
och marken strör sin blom
kring stentung ålderdom,
och lärkan slår, och Skånes somrar ila.

ALES'S STENEN

Waar steil de kust gaat tussen zee en hemel
bouwde Ale eens zijn reuzenschip van stenen,
prachtig geplaatst, waar 't lichte graangewemel
zich met hun donkre stilte wil verenen;
een sage neergeplant
aan grens van zee en land,
die weten wat het monument mag menen.

Grauwe cohorten in gelid geordend
staan sinds de oertijd wacht; de volksmond fluistert
dat het er spookt - gerucht kan levend worden,
in 't donker lijkt een legerkamp beluisterd.
Want midden in het graan
is Ale ingegaan
in 't dodenschip, en stootte af in 't duister.

Alles spreekt hier van daden en hun waarde.
IJzer en brons verbonden zich hier beide.
Het koningsschip, dat vast ligt in de aarde,
vaart hier zijn reis tot aan het eind der tijden.
De steven is maar steen,
het zeil een wolk alleen,
maar 't blijft een in de vrijheid ingewijde.

Een brik op weg naar 't Skagerak en Dover
vaart in de vertenevel stil de ronde
van gindse steen, en in de sluimertover
verloopt de zeiler rustig de seconden.
In heel dit schouwtoneel
weet geen, welk onderdeel
nu juist verzwindt of wat al is verzwonden.

Rond schip en grafschip glanzen golvenstoeten,
duizenden jaren en duizenden mijlen,
en tijd en ruimte wisselen hun groeten
waar 't zeil zwenkt en de stenen stil verwijlen.
En zware oudheid tooit
voorjaarsbloei, uitgestrooid,
de leeuwrik slaat, de korte zomers ijlen.

Hjalmar Gullberg (1898-1961)

HÄGER PÅ BRYGGAN

Jag låg på bryggan naken då en häger
stod ljudlöst, kommen som från ingenstans,
bakom och lät mig på mitt hårda läger

död som en sten bli kvar i solens glans.
Landskapet hade fått en annan mening.
Jag ägde inte bryggan. Den var hans.

Jag var en kvarglömd rest, en förorening.
Hans tid var inne där han stod på vakt -
min var ett vakuum, en tågförsening,

bortfall av syfte i en passiv akt.
Den sky som bar min dröm för vita segel
gick plötsligt i det blå med annan frakt,

och sjön jag hållit som min runda spegel
på bryggans skaft var lösgjord från min sjö.
Det sus som gick i vassen kom var regel

från förr att skälva utan kraft, ett rö.
Var det en fantasibild som blev kluven,
eller en verklighet som skulle dö?

En värld gick mig ur händerna. Var tjuven
den grå staty som till min sträckbänk kom
och utan avsikt långsamt drog åt skruven?

När hägern lyfte lika ljudlöst som
han stod på bryggan utan varning, hävde
jag mig på axlarna och såg mig om.

Förlamningen var borta och den kvävde
insöp en luft som återfick sin glans.
Var det sitt rike som den andre krävde?

Finns det en ordning bortom människans?
Ett tryck vek från mitt hjärta, en förhårdning.
Tre dar kom hägern så. Jag såg i hans

ankomst ett varsel om en sådan ordning.

DE REIGER

Ik lag naakt boven 't water toen een reiger,
gekomen als uit niets, ver noch nabij,
achter mij stond en m' op de planken steiger

liet liggen, levenloos en vogelvrij.
Het landschap had op slag zijn zin verloren.
De steiger was van hem en niet van mij.

Ik was verontreiniging, die slechts verstoren
kon waar zijn nieuwe tijd was ingegaan -
mijn tijd was hol, gênant van onbehoren,

passieve handeling, vergeefs gedaan.
De wolk waarop mijn zomerdromen zeilden
ving, nieuw bevracht, een nieuwe luchtreis aan,

en 't meer, de ronde spiegel die ik peilde,
was niet het mijne, maar een ander ding.
Het rietgeruis maakte elke ras verijlde

bepaling slechts vage herinnering.
Was het een fantasiebeeld dat verbanden
verloor, of werklijkheid die sterven ging?

Een wereld gleed mij onverhoeds uit handen.
Deed hij dat, die daar aan mijn pijnbank stond
en, onbedoeld, langzaam de schroeven spande?

Toen hij, de reiger, opsteeg van zijn grond,
geluidloos als hij was gekomen, tilde
'k mijn hoofd behoedzaam op, met droge mond.

Voorbij was de verlamming, en een milde
lucht, nieuw en troostend, dronk ik in als wijn.
Zijn eigen rijk - was dat wat de ander wilde?

Kon er een buitenmenslijke orde zijn?
Ik voelde mijn hart lichter, ruimer worden.
Drie dagen kwam hij zo. Ik zag in zijn

komen een teken van die andere orde.